

Dr Marek Adamczewski
Zakład Nauk Pomocniczych Historii
Uniwersytet Łódzki

Herb Gminy Łubnice i jego pochodne. Uzasadnienie historyczne.

Niniejszy tekst stanowi uzasadnienie merytoryczne, wymagane przez Komisję Heraldyczną, a sformułowane dla herbu Gminy Łubnice. Może on w wersji pełnej lub skróconej pełnić funkcję tzw. podstawy merytorycznej, załącznika przesłanego wraz z herbem i pochodnymi do MSWiA, który uzasadni okoliczności powstania herbu gminnego.

W prezentowanym tekście przedstawione zostaną kolejno:

- a) ogólne uwagi dotyczące genezy i budowy herbów,
- b) podstawy prawne funkcjonowania współczesnych herbów terytorialnych wspólnot samorządowych w Polsce,
- c) zasady budowania współczesnych herbów gminnych,
- d) przesłanki do zbudowania współczesnego herbu gminy Łubnice

Heraldyka ogólna

Herb był (i jest) znakiem rozpoznawczym, a jego genezę historycy ściśle powiązali ze średniowiecznym (głównie zachodnioeuropejskim) polem walki oraz ze strukturami feudalnego społeczeństwa (również zachodnioeuropejskiego). W tej ostatniej kwestii chodzi o zależności lenne, które znajdowały odzwierciedlenie także w sposobie budowy symboli własnościowych oraz bojowych znaków rozpoznawczych tj. m.in. herbów. Z powyższych uwag na temat genezy herbu wynika, iż początkowo prawo do posiadania herbu zarezerwowane było dla władców (a tym samym dla państw i ziem) oraz dla rycerstwa. Z czasem herbami zaczęły szczycić się instytucje - kapituły katedralne, zgromadzenia zakonne, samorządy miejskie, organy sądownictwa, uniwersytety - słowem wszystkie te instytucje i urzędy oraz osoby fizyczne, które zdolne były do podejmowania decyzji zmieniających istniejący porządek prawny, oczywiście w ramach przyznanych im kompetencji. Geneza kolegialnych herbów (inaczej aniżeli herbów rycerskich) była ściśle związana z funkcjonowaniem średniowiecznych kancelarii, a dokładniej z pieczęciami uwierzytelniającymi dokumenty wystawiane w kancelariach, te bowiem najczęściej posiadały godła napieczątne, które z czasem (choć nie należy traktować tego jako reguły) przekształcały się w pełnoprawne herby.

Herby charakteryzują się specyficznym sposobem budowy, pozwalający odróżnić dobrą kreację heraldyczną od nieheraldycznych symboli i znaków, w tym również od znaków towarowych. Do cech najistotniejszych poprawnych herbów zaliczyć należy występowanie tarczy herbowej (w przypadku współczesnych herbów samorządowych zaleca się wykorzystywanie tarczy późnogotyckiej, czyli tzw. tarczy hiszpańskiej), w której polu umieszczane było godło, rysowane wg heraldycznej stylizacji (uproszczenie rysunku, zwrot w prawo, schematyzm przedstawienia, pominięcie szczegółów).

W dalszej kolejności - przy definiowaniu herbu - zwrócić należy uwagę na występowanie barw heraldycznych, za pomocą których kolorowano pole tarczy oraz przedmioty i figury heraldyczne współtworzące godło herbowe. W heraldyce, z uwagi na priorytet zadań rozpoznawczych nad estetycznymi, wykorzystywano barwy nasycone, a unikano wszelkich półtonów. W stosowaniu barw obowiązywała i obowiązuje (choć znane są odstępstwa od tej reguły) zasada alternacji, której istota sprowadza się do wykorzystywania

przeziennie barwy i metalu. Ograniczenia tu sformułowane nie dotyczą koloru czarnego. Zasada ta wypracowana została w celu zwiększenia czytelności znaku, szczególnie z większej odległości, często w zamęcie bitewnym. Bardzo trudno jest uszanować zasadę alternacji – przede wszystkim wtedy gdy herby utworzone zostały z kilku przedmiotów heraldycznych lub gdy godło ma szczególnie złożoną budowę. Do palety barw heraldycznych zaliczano następujące kolory i metale: złoty (żółty), srebrny (biały), czerwony, błękitny, czarny, zielony i purpurowy. Sporadycznie zestaw wymieniony wyżej uzupełniano o barwy naturalne np. kolor „cielisty”, czy też brązowy. Dodać należy, iż poszczególnym barwom przypisywano cechy charakteryzujące potencjalnego dysponenta herbu¹. Należy jednak pamiętać, iż symbolika barw tylko dopełnia symbolikę przedmiotów tworzących herb. W przypadku zaś budowania nowego herbu gminnego z wykorzystaniem godeł dawnych posesorów, możliwość swobodnego wyboru kolorystyki ograniczona zostaje do minimum.

W tej części ekspertyzy wspomnieć należy, iż o ile uzasadnione jest wprowadzenie metali (złoto, srebro) do herbu miasta (gminy), to przy tworzeniu flagi lub chorągwi miejskiej (gminnej) konsekwentnie stosować należy ich barwne odpowiedniki (żółty, biały). Dodać także należy, iż barwy metaliczne (złoto, srebro) w herbie mogą się pojawić tylko wówczas, gdy istnieje możliwość poprawnego ich oddania w druku lub w innej technice wykonania. Jeśli natomiast istnieje niebezpieczeństwo, iż podczas druku w miejsce metalu odpowiednio złota pojawi się kolor oliwkowy lub w miejsce srebra – kolor szary, wówczas należy barwy metaliczne zastąpić ich naturalnymi ekwiwalentami – tj. odpowiednio barwą żółtą i białą.

Wreszcie godło herbowe cechować powinna względna trwałość, niezmiennosc, stabilność wyobrażenia. Oczywiście uwaga ta nie dotyczy drobnych zmian wynikających z upodobań estetycznych kolejnych epok historycznych.

Stan prawny

Dzisiejszy stan prawny w zakresie heraldyki samorządowej w Polsce ukształtował się w drodze ewolucji pod wpływem z jednej strony zmieniającej się struktury polskiego samorządu terytorialnego oraz z drugiej krytyki pierwszych decyzji ustawodawcy, płynącej przede wszystkim ze strony historyków skupionych wokół Polskiego Towarzystwa Heraldycznego. Obecnie prawo stanowienia herbu szczebla gminnego należy „do wyłącznej właściwości rady gminy”². Ustawodawca powołując w ten sposób do życia w 1990 r. herb gminy nie zdawał sobie w pełni sprawy ze skutków tej decyzji, zwłaszcza w kontekście pozostawienia prawa kreowania herbów radom gmin, czy też innym ciałom kolegialnym. Te bowiem w majestacie prawa, ale z pogwałceniem sztuki heraldycznej budowały własne znaki herbopodobne³.

W ustawie o samorządzie powiatowym⁴ z dnia 5 czerwca 1998 r. ustawodawca umieścił artykuł (rozdział 3 artykuł 12) mówiący o kompetencjach rady powiatu. W ustępie 10 wzmiankowanego artykułu czytamy, że: **do wyłącznej właściwości rady powiatu należy „podejmowanie uchwał w sprawach herbu i flagi powiatu”**. Z powyższego wynika, iż ustawodawca zaakceptował prawo powiatu – identycznie jak w przypadku gminy – do kreowania, a następnie do posiadania własnego herbu i związanej z nim flagi.

Powszechna krytyka, z jaką spotkał się wyżej wspomniany tryb uchwalania herbu gminnego oraz powiatowego, doprowadziła pod koniec 1998 r. do zmian w ustawie z dnia 21 grudnia 1978 r. o odznakach i mundurach. Artykuł 5 wspomnianej ustawy otrzymał nowe

¹ O symbolice barw zob. – P. Dudziński, *Alfabet heraldyczny*, Warszawa 1997, s. 38-43.

² *Dziennik Ustaw*, 1990, nr 16, poz. 94, art. 19.

³ Scroka H., *O problemach współczesnej heraldyki samorządowej*, [w:] *Polskie tradycje samorządowe a heraldyka. Materiały sesji naukowej zorganizowanej w dniach 4 i 5 czerwca 1991 r. w Lublinie*, pod red. P. Dymmela, Lublin 1992, s. 127-128.

⁴ *Dziennik Ustaw*, 1998, nr 91, poz. 578, rozdz. 3, art. 12, ust. 10, s. 3304.

brzmienie: „Jednostki samorządu terytorialnego **mogą ustanawiać, w drodze uchwały organu stanowiącego** danej jednostki, własne **herby, flagi, emblematy oraz insygnia i inne symbole**. Wzory symboli, o których pisano we wspomnianej nowelizacji, muszą być ustanawiane, co mocno akcentowała nowela, w zgodzie z zasadami heraldyki, weksylogologii i z uszanowaniem miejscowej tradycji historycznej. Symbole przyjęte przez lokalne władze ustawodawcze podlegają zaopiniowaniu, co też określiła poprawiona ustawa, przez ministra właściwego do spraw administracji publicznej⁵. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji rozporządzeniem z dnia 20 stycznia 2000 r. powołał 13-to osobową Komisję Heraldyczną, czuwającą nad poprawnością projektowanych herbów. Wnioski wpływające do Komisji Heraldycznej powinny zawierać barwne projekty rysunkowe herbów i flag (po dwa egzemplarze), ich opis, uzasadnienie merytoryczne oraz tekst uchwały o przyjęciu projektów przez jednostki samorządowe⁶. Opinia Komisji Heraldycznej - zgodnie z prawem - powinna zostać sformułowana w ciągu trzech miesięcy od złożenia prośby⁷. Władze Łubnic powinny mieć także świadomość tego, iż do przyjęcia ostatecznej uchwały w sprawie ustanowienia herbu konieczna jest opinia Komisji, ale – przy obecnie istniejącym stanie prawnym – nie ma znaczenia to, czy Komisja zaopiniuje projekt negatywnie czy pozytywnie. Komisja Heraldyczna i Minister właściwy dla spraw wewnętrznych występują jedynie w charakterze ciał opiniujących, nie zaś ustanawiających herby współczesnych wspólnot samorządowych, bowiem – co wynika z ustaw o samorządach różnego szczebla – decyzję w sprawie symboliki lokalnej podejmuje odpowiednio rada gminy, rada miasta, rada powiatu, sejmik wojewódzki. Prawdziwe jest także stwierdzenie, iż niektórzy wojewodowie – wykonując funkcję nadzorczą wobec decyzji samorządów terytorialnych – wstrzymywali uchwały rad gminnych i powiatowych w przypadku negatywnej opinii Komisji Heraldycznej.

Ostatnie orzecznictwo sądów administracyjnych wskazuje i potwierdza, że wspólnota samorządowa powinna opracować herb w zgodzie z miejscową tradycją historyczną i z poszanowaniem zasad heraldyki, ale dowód na to, że tak się stało, to jest, że herb zbudowany został z uwzględnieniem tradycji i reguł – przy negatywnej opinii ekspertów Komisji Heraldycznej – wspólnota przeprowadzić może także innymi środkami niż opinia Komisji Heraldycznej⁸.

Na silne podkreślenie zasługuje także fragment nowelizacji, mówiący o zgodności projektu pod względem formalnym z prawidłami heraldyki ogólnej oraz o budowaniu godła z uwzględnieniem miejscowej tradycji historycznej. Zatem przedstawienie projektów herbów poprzedzić powinny studia historyczne w celu odnalezienia „miejscowej tradycji historycznej” oraz refleksja nad regułami dobrej sztuki heraldycznej. Do katalogu warunków, jakie powinien spełnić poprawny herb jednostki samorządowej dodać należy jego pełną akceptację, uznanie go przez mieszkańców gminy, powiatu czy wreszcie województwa (na wstępnym etapie postępowania chodzi o zgodę lokalnej władzy ustawodawczej). Tylko wówczas nowo powołany do życia herb zacznie pełnić funkcję integrującą lokalną społeczność oraz stanie się jej graficznym symbolem. Ten ostatni postulat (to znaczy pełna akceptacja herbu) jest równie trudny do zrealizowania, jak wymagania nauki i grafiki.

Zasady budowania współczesnych herbów gminnych

Historycy związani z Polskim Towarzystwem Heraldycznym od momentu ustawowego reaktywowania w Polsce heraldyki samorządowej (tj. od 1990 r.) prowadzili badania podstawowe w celu wypracowania zasad, w oparciu o które miały być następnie

⁵ *Dziennik Ustaw*, 1998, nr 162, poz. 1126, art. 5.

⁶ Kuczyński S. K., *Komisja heraldyczna rozpoczęła działalność*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Heraldycznego”, nr 20, marzec 2000, s. 50.

⁷ *Dziennik Ustaw*, 1998, nr 162, poz. 1126, art. 5.

⁸ D. Frey, *Tur na tarczy*, „Rzeczpospolita”, 24 VI 2004 (NSA sygn. akt: OSK 366/04).

tworzone lub odtwarzane herby współczesnych wspólnot samorządowych. Precyzyjnie zasady tworzenia i odtwarzania herbów jednostek samorządowych określił dr Henryk Seroka⁹. Zdaniem H. Seroki twórcy współczesnych herbów samorządów gminnych ze szczególną uwagą powinni odnieść się do dorobku polskiej heraldyki samorządowej z XVI w., czyli z czasów jednocześnie świetności miast polskich oraz okresu, gdy zasady tzw. żywej heraldyki znane były elicie intelektualnej miast i miasteczek, posesorom miast oraz stanowiły elementarny zasób umiejętności złotników wytwarzających pieczęcie miejskie. A to przecież na pieczęciach miejskich w okresie staropolskim przede wszystkim manifestowane były znaki miejskie.

Historycy zgodnie uznają, iż gminom, posiadającym tradycje heraldyczne, należy przywracać historyczne, a zapomniane często herby. W tym miejscu należy jednak zastrzec, iż odtwarzany, wręcz rekonstruowany herb nie powinien być prostym naśladownictwem znaku używanego w przeszłości, jego graficzną kalką. Wzór z dawnej pieczęci powinien stanowić tylko inspirację dla stworzenia nowego znaku, zbudowanego z uszanowaniem obecnie istniejących upodobań estetycznych i stylizacyjnych.

Tworzenie zupełnie nowego herbu – zdaniem historyków – jest zabiegiem uzasadnionym i właściwym, ale tylko wówczas, gdy pomimo przeprowadzenia wnikliwych, rzetelnych badań historycznych nie udało się odtworzyć miejscowej tradycji heraldycznej. Jeśli już okoliczności zmuszą do kreowania nowego herbu podczas pracy należy wziąć pod uwagę następujące fakty z przeszłości¹⁰: a) genezę miejscowości będącej siedzibą gminy, b) etymologię nazwy gminy, c) symbolikę związaną z wezwaniem kościoła parafialnego, d) symbolikę, w tym herb, związaną z założycielem miejscowości-siedziby gminy, e) charakterystyczne osiągnięcia kultury ludowej.

Przesłanki do stworzenia herbu Gminy Lubnice

W dniu 9 lutego 2005 r. podczas sesji Rady Gminy Lubnice zapadły decyzje w sprawie podjęcia prac nad ustanowieniem herbu gminnego. W toku dyskusji sprecyzowane zostały kierunki poszukiwań symboli, które – po przetworzeniu na język heraldyczny – powinny stać się przedmiotami współtworzącymi godło herbu.

Dyskusję poprzedziły dwa, merytoryczne wystąpienia. Pierwsze wygłosił piszący te słowa, tj. Marek Adamczewski, i skoncentrował się na przedstawieniu reguł budowania herbów samorządnych wspólnot oraz omówił procedury, którym podlega proces ustanawiania nowych herbów gminnych. Następnie głos zabrał Sławomir Smolnik, nauczyciel i regionalista. Jego celem było wskazanie wszystkich tych zjawisk i zdarzeń, które były i są wspólne dla wszystkich miejscowości, sołectw czy szerzej mieszkańców Gminy Lubnice. Zwrócił uwagę na trzy kościoły parafialne, funkcjonujące na terenie gminy. Wskazał na rzekę Prosnę, przepływającą przez ten obszar, a także na liczne młyny wodne, wykorzystujące niegdyś siłę nurtu Prosnicy, wzniesione w kilku miejscowościach, a podlegających dziś władzy wójta z Lubnic. Zwrócił także uwagę na miejscową legendę, ciągle żywą wśród mieszkańców gminy. Według niej w 1395 r. król polski Władysław Jagiełło spotkał się z książętami śląskimi w młynie „Krupka”. Podczas zjazdu podejmowano decyzje w sprawach dotyczących dalszego biegu wojny o ziemię wielką i przyszłości pobliskiego Bolesławca. Sławomir Smolnik przedstawił także projekt herbu, utworzonego z ruchomych elementów, które można było dowolnie składać. Uczestnicy sesji mieli sposobność wolnego komponowania godła z wykorzystaniem korony Władysława Jagiełły, dwóch mitr książęcych, trzech kościołów i

⁹ H. Seroka, *O problemach współczesnej heraldyki samorządowej*, [w:] *Polskie tradycje samorządowe a heraldyka. Materiały sesji naukowej zorganizowanej w dniach 4 i 5 czerwca 1991 r. w Lublinie*, pod red. P. Dymmela, Lublin 1992, s. 127-135; tegoż, *Podstawy rozwoju heraldyki samorządowej III Rzeczypospolitej*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Heraldycznego”, nr 18, wrzesień 1998, s. 11-14.

¹⁰ H. Seroka, *Podstawy...*, s. 13.

młyna (przedstawionych realistycznie) oraz nurtu rzeki Prosny. Propozycje, dotyczące kierunków poszukiwań właściwego godła gminnego, zaproponowane przez Sławomira Smolnika, zostały przez radnych przyjęte. Nie wzbudziły one także wątpliwości Marka Adamczewskiego, choć wskazywał on na inne jeszcze kierunki poszukiwań i sugerował powiązanie przyszłej symboliki gminnej z zakonem Cystersek z Ołoboku.

W dniu 27 kwietnia 2005 r. projekty herbu gminnego Lubnic przedstawione zostały pod rozprawę radnych. Zdecydowane poparcie uzyskał projekt, w którym pojawiły się: symbol rzeki Prosny, koło napędowe młyna wodnego i korona Władysława Jagiełły. Minimalne zainteresowanie wzbudził projekt z różą Cystersek i tym samym – bez dyskusji – został odrzucony. Taki sam los spotkał projekt utworzony z symbolu rzeki Prosny i trzech krzyży, symbolizujących trzy parafie. W tym przypadku podjęto jednak dyskusję i rozważano wprowadzenie w miejsce trzech krzyży, trzech wież kościelnych, zwieńczonych krzyżami. Nie uzyskał także aprobaty projekt, w którym wykorzystane zostały tylko dwa przedmioty – rzeka i koło napędowe młyna wodnego. Nie kwestionowano jego poprawności i czystości formy. Zwrócono jednak uwagę, iż pomija te treści, które stanowią o tożsamości mieszkańców gminy. Ostatecznie jednak ta propozycja również upadła.

Lubnice, „stołeczna” miejscowość gminy w XIII w. otrzymały prawa miejskie, jednakże konkurencja pobliskiego Bolesławca, ośrodka zdecydowanie silniejszego, doprowadziła do powstrzymania procesu przekształcania się Lubnic w miasto. Utworzenie w Lubnicach samorządu miejskiego w dalszej perspektywie zdecydowało o powstaniu wsi Dietrzkowice. W związku z tak wczesną, bo datowaną na koniec XIII w., likwidacją samorządu miejskiego, władze miejskie Lubnic najprawdopodobniej nigdy nie stworzyły własnej pieczęci miejskiej. Z tego też powodu procedura tworzenia współczesnego symbolu gminnego, sprowadza się do określenia tradycji historycznej regionu i przekształcenia jej w wypowiedź heraldyczną.

Początkowo Lubnice były własnością prywatną z czasem przejął je klasztor Cystersek, ufundowany w latach 1239-41 w Lubnicach. W 1253 r. konwent przeniósł się do wielkopolskiego Ołoboku. Śladem obecności Cystersek w Lubnicach, a także ich praw własnościowych, trwających po migracji z 1253 r., jest niewątpliwie wezwania kościoła parafialnego – Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. Do Cystersek należał młyn wodny, zwany „Krupka”, to w nim doszło do spotkania Władysława Jagiełły z książętami śląskimi w 1395 r. Warto w tym miejscu zaznaczyć, iż obecności Władysława Jagiełły w Lubnicach w 1395 r. nie odnotowuje *itinerarium* tego władcy. Trzecią po Lubnicach i Dietrzkowicach miejscowością gminy o historycznych korzeniach jest Wójcin, wieś wchodząca w skład dóbr królewskich starostwa bolesławieckiego. W XVI w. funkcjonowały tu dwa młyny wodne, łącznie dysponujące pięcioma kołami wodnymi. Dalsze lustracje starostwa potwierdzają istnienie młynów, aż do końca okresu przedrozbiorowego.

Wspólnymi elementami składowymi tożsamości historycznej i regionalnej gminy Lubnice – to nie ulega wątpliwości – były i są młyny oraz rzeka Proсна. Wyobrażenia, symbolizujące je nie mogą wzbudzić żadnych wątpliwości. Natomiast wprowadzenie korony króla Władysława Jagiełły do herbu gminnego kieruje uwagę czytelnika przekazu w stronę ważnego i wspomnianego przez również i dziś epizodu z historii miejscowej – do spotkania króla z książętami.

Wersja do dalszej
 przeprawy p. Handlowe
 1. Zmiana tła
 2. Zmiana koloru młynskiego

31.03.05

